

мысль о самостоятельном, добровольном характере кооперации, построенной на хозяйственном интересе крестьян и имеющей цель их защиты как социального слоя.

Волосник Ю. П.

ЛІКВІДАЦІЯ ПРИВАТНОГО КРЕДИТНО-ГРОШОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗЛАМУ НЕПУ (КІНЕЦЬ 1920-1930-х РОКІВ)

На сучасному етапі становлення ринкової економіки України все більш важливу роль відіграє кредитно-грошовий ринок, від стабільного функціонування якого залежить не тільки стан народного господарства країни, але й добробут усіх її громадян. Потрясіння на фінансовому ринку України наприкінці 90-х років XX століття роблять досить актуальною проблему критичного та уважного дослідження грошового ринку на різних етапах його історичного розвитку зокрема в добу НЕПу та, особливо, на етапі його зламу.

На жаль, фінансовий ринок України на етапі руйнації НЕПу в історіографії досліджено надто епізодично¹, хоча в останні десятиріччя в цьому напрямку зроблені певні кроки².

Тому, щоб заповнити існуючу прогалину, автор статті ставить за мету – проаналізувати причини та методи процесу ліквідації приватного кредитно- грошового ринку в Україні в умовах руйнації НЕПу.

Хронологічні рамки статті – друга половина 1927 – 1930 рр., тобто від початку переходу радянської держави до надзвичайних методів управління до моменту майже повної ліквідації приватнопідприємницької діяльності на кредитно-грошовому ринку України.

У процесі написання статті були використані як опубліковані матеріали, так і (здебільшого) документи центральних архівів Росії, України та місцевих українських архівів.

У роки НЕПу в умовах розвитку ринкових відносин в Україні функціонував приватний кредитно-грошовий ринок, що відігравав помітну роль у задоволенні потреб функціонуючих підприємців на кредитні ресурси. Приватний кредитний ринок 1920-х років складався з двох сегментів: 1) організований ринок, що був представлений

приватними товариствами взаємного кредиту (ТБК); 2) неорганізований (здебільшого тіньовий) ринок кредитних ресурсів.

Напередодні зламу НЕПу в УСРР мережа ТБК досягла на кінець червня 1927 року 111 одиниць, а станом на 1 жовтня 1927 року – 108.³ Капітали ТБК на цей час становили понад 3 млн. крб., а вклади та поточні рахунки клієнтури (здебільшого приватних підприємців) – майже 5,2 млн.крб.⁴ Товариства взаємного кредиту представляли собою різновид дрібних комерційних приватних банків, що займалися кредитуванням здебільшого приватнопідприємницького сектору.

Серед членів ТБК переважали (станом на 1 жовтня 1927 року) приватні торговці – 53% усього складу, частка приватних промисловців складала 8,3%, кустарів і ремісників – 14,4%, тоді як робітників, службовців і осіб вільних професій – 10,1%, державні та кооперативні органи становили лише 1,4%, інші (серед них переважали приватні власники будинків) – 12,8%.⁵ Їхні внески становили левову частку фінансових ресурсів товариств взаємного кредиту.

Радянська держава в роки НЕПу змушена була фінансово підтримувати ТБК, надаючи їм кредити, оскільки так легше було тримати під контролем приватний капітал, а також через те, що використовуючи ТБК можна було впливати на рівень позичкової ставки на приватному дисконтному (кредитному) ринку. Однак, ця державна підтримка була явно недостатньою і не покривала потреб ТБК у кредитних ресурсах. Державні кредити головним чином спрямовувалися на фінансування державного сектора економіки, в першу чергу промисловості, тоді як на кредитування приватнопідприємницького сектору виділялися крихти державних коштів⁶. Внаслідок цього ТБК не могли навіть у найбільш сприятливі періоди НЕПу задовольнити попит приватногосподарського сектору на кредитні ресурси. Це, в свою чергу, по-перше, призводило до надзвичайного подорожчання кредитів на приватному (вільному) ринку, що дуже негативно впливало на розвиток підприємницької діяльності. По-друге, зумовлювало функціонування неорганізованого (підпільного, по суті лихварського) ринку позичкових капіталів. Ціна кредитних ресурсів тут у декілька разів перевищувала ставки у державних кредитних установах та ТБК⁷.

Після переходу радянської держави до надзвичайних методів управління наприкінці 1927 – на початку 1928 років різко погіршуються умови діяльності всього приватногосподарського

сектору економіки і зокрема ТВК. Вже нове положення «Про товариства взаємного кредиту», прийняте ЦВК і РНК СРСР 8 лютого 1928 року несло на собі відбиток нової суспільної атмосфери в країні, оскільки суттєво розширювало контроль держави за діяльністю ТВК, і, в той же час, помітно обмежувало можливості самостійної роботи товариств. Так, значно звужувалося коло можливих учасників ТВК, внаслідок прямої заборони державним, кооперативним та громадським організаціям членства в ТВК. Одночасно скорочувався рівень кредитування для окремих членів ТВК. Обмежувалося право ТВК на здійснення товарно-комісійних операцій, скорочувався (до 3-х місяців) термін цільового кредитування клієнтури ТВК⁸.

У лютому 1928 року РНК УСРР ухвалила постанову, що вимагала від державних і кооперативних установ у терміновому порядку вилучити свої членські внески з ТВК, що призвело до фінансових втрат товариств⁹. 3 травня 1928 року було встановлено суворе кримінальне покарання, що передбачало позбавлення волі терміном до 10 років або штраф до 3 тис. крб. за спробу перебувати одночасно членом двох і більше ТВК¹⁰.

Одночасно відбувається посилення прямого адміністративного тиску на ТВК. Виконуючи відповідні директиви вищого радянсько-партійного керівництва, наркомфін УСРР став давати ТВК директиви адміністративно-заборонного характеру, що ускладнювали й без того непрості умови їх функціонування. Так, ще наприкінці січня 1928 року НКФ направив ТВК директиву, що зобов'язувала останні припинити кредитування приватних підприємців-заготівельників худоби і м'яса, торговців та скупщиків хліба, олійного насіння, бобових культур тощо¹¹. У березні 1928 року НКФ УСРР заборонив ТВК кредитувати своїх членів під заставу імпортних товарів. 3 липня 1928 року відділенням Держбанку було заборонено приймати від ТВК векселі ремісників і кустарів¹³.

У цей період предметом особливої уваги з боку держави стають відсоткові ставки, які стягувалися ТВК за надання кредитів. В умовах зламу НЕПу основний акцент у регулюванні дисконтного відсотку на приватному кредитному ринку було зроблено на використання адміністративного ресурсу. З метою здешевлення кредитів, що виділялися ТВК підприємцям і для зниження дисконтних ставок на вільному ринку в квітні 1928 року РНК УСРР своєю постановою

встановив для ТВК і ломбардів максимальний рівень кредитної ставки, що не повинен був перевищувати 18% річних. Ставки вище за цей рівень розглядалися як лихварські, а винні в цьому особи каралися в кримінальному порядку¹⁴. Дана постанова могла дати лише тимчасовий ефект. Але вона створювала основу для звинувачення у спекулятивних діях і лихварстві керівників ТВК та припинення функціонування останніх.

Важкі наслідки для подальшого існування ТВК мала політика різкого скорочення їх кредитування з боку Держбанку – єдиної (з 1927 року) установи, що могла надавати товариствам кредитні ресурси. Радянська держава наприкінці 1920-х років практично всі вільні фінансові ресурси спрямувала на потреби форсованої індустріалізації країни, різко зменшуючи і без того досить скромні кредити для ТВК. Так, за два роки (з 1 жовтня 1927 року до 1 жовтня 1929 року) рівень кредитування ТВК УСРР скоротився наполовину (з 1 млн. 765 тис. крб. до 866 тис. крб.)¹⁵. Заборгованість ТВК українським установам Держбанку за час з 1 жовтня 1927 року до 1 жовтня 1929 року зменшилася в 7,4 рази¹⁶. Внаслідок цього, за цей період сталося різке – в 1,9 рази (з 8,7 млн. до 4,6 млн. крб.) скорочення обліково-позикових операцій України, тобто операцій з кредитування клієнтури.

За таких непевних обставин в умовах ліквідації приватнопідприємницького сектору швидкими темпами відбувається вплив раніше залучених ТВК коштів приватних осіб і фірм. Тож сума грошових вкладів, що знаходилися на поточних і депозитних рахунках ТВК УСРР зменшилася у 2,2 рази – з 5,2 млн. крб. на 1 жовтня 1927 року до 2,4 млн. крб. станом на 1 жовтня 1929 року¹⁸. Продовжився процес відтоку вкладів і в подальшому. За даними НК – РСІ СРСР у Харківському ТВК за січень 1930 року приватною клієнтурою було внесено вкладів на 70 тис. крб., а вилучено на суму 150 тис., тобто удвічі більше. Аналогічна картина спостерігалася тоді у ТВК Дніпропетровська та інших міст України¹⁹.

НКФ УСРР та УЕН (Українська економна рада) посилили адміністративний тиск на ТВК, маючи на меті їх повну ліквідацію. Значно почастишали випадки притягнення керівників (членів правління) ТВК до судової відповідальності. Так, НКФ УСРР (грудень 1929 року) повідомляв НК – РСІ, що оскільки низка ТВК – Харківське будівельне, Одеське та Бердичівське вдавалися в своїй діяльності до

спекулятивних операцій, то на підставі проведених ревізій адміністрація Харківського ТВК «Житлбудкредит» була притягнена до судової відповідальності, а саме товариство було ліквідоване. Одночасно, за рішенням НКФ УСРР змушені були припинити свою діяльність Одеське та Бердичівське будівельні ТВК²⁰. Восени 1929 року внаслідок виявлених значних порушень і зловживань було заарештовано все правління Кам'янець-Подільського ТВК²¹. Наприкінці грудня 1929 року керівництво НКФ УСРР вже інструктувало місцеві органи НКФ, що в разі «...коли обсяг операцій підлеглих Вам товариств піде на зменшення, треба завчасно таким приступити до ліквідації...і не слід підтримувати штучно їх існування»²². 4 лютого 1930 року НКФ УСРР дав керівникам окрфінвідділів, а також завідувачам відділень банків таємну директиву почати обстеження ще функціонуючих ТВК з метою встановлення доцільності їх подальшого існування. Через 10 днів потому, скориставшись обстановкою масового припинення діяльності ТВК, НКФ УСРР 14 лютого 1930 року дає вже нову таємну вказівку окрфінвідділам – здійснити «...максимальне вилучення ресурсів з цього сектора» [тобто з ТВК – Ю. В.]²⁴.

В умовах масованого натиску на приватний капітал, ТВК були змушені згорнути свою діяльність. За два з лишком роки (з 1 жовтня 1928 року до 1 жовтня 1929 року) кількість ТВК УСРР скоротилась з 91 до 67, а станом на 15 грудня 1929 року їх нарахувалось лише 54²⁵. У порівнянні з жовтнем 1927 року до кінця 1929 року мережа ТВК в Україні зменшилась удвічі.

Вже на початку 1930 року припинили свою діяльність ТВК у Києві та Херсоні²⁶. З весни 1930 року хід ліквідації ТВК значно прискорився. Упродовж усього 1930 року тривав процес ліквідації ТВК. Це було наслідком виконання директиви XVI з'їзду ВКП(б) (травень 1930 року), що вимагала «...провести рішучу ліквідацію установ і форм управління як некритично запозичених у капіталізму, які, хоч і мали значення в перші роки радянської влади, але втратили значення в умовах переважання соціалістичних елементів в економіці країни»²⁷. Як бачимо, ТВК були остаточно приречені на ліквідацію.

Протягом 1930 року (останнього року функціонування ТВК) в періодичній пресі регулярно публікувалися повідомлення про закриття того або іншого товариства взаємного кредиту або навіть кількох ТВК одночасно. Так, наприклад, 13 квітня 1930 року газета «Вісті» (друкований орган ВУЦВК) повідомила про ліквідацію одразу

п'ятьох ТВК: Артемівського, Красноградського, Куп'янського, Кролевецького та Херсонського. Через десять днів ця ж газета опублікувала повідомлення про ліквідацію ще трьох ТВК: Конотопського, Криворізького та Слов'янського²⁸. В жовтні – грудні 1930 року «Вісті» опублікували повідомлення про ліквідацію ще 17 ТВК республіки та їх ліквідаційні баланси²⁹.

Припинення функціонування ТВК як організованого кредитного ринку сприяло прискоренню процесу ліквідації приватної торгівлі та промисловості і загалом приватногосподарського сектору, що був позбавлений відтепер навіть тих крихіток легального кредитування, якими ще недавно міг користуватися завдяки ТВК.

Одночасно з ліквідацією ТВК радянська держава вживала жорстких заходів щодо припинення існування неорганізованого, здебільшого тіньового, ринку приватного кредиту. Функціонування останнього було в роки НЕПу зумовлено хронічним дефіцитом кредитних ресурсів для функціонуючих підприємств як в державному секторі, так і в ТВК. Останні спромоглися покривати у кращому випадку не більше половини дійсного попиту підприємств на кредитні кошти³⁰. Внаслідок цього непмани змушені були часто звертатися по кредити до тіньового ринку позикових капіталів. Кредит тут коштував надто дорого, інколи перевищуючи відсоток у державному секторі у 5 – 10 разів. Станом на 1 жовтня 1927 року обсяг нелегального кредитування в країні дорівнював 10, 4 млн. крб.³¹ Однак після того, як навесні 1928 року державою було значно посилено кримінальну відповідальність за проведення лихварських операцій, обсяги нелегального дисконту скоротилися більш як в 2,5 рази і станом на 1 жовтня 1928 року давали суму в 3,9 млн. крб.³²

Борючись з нелегальним кредитним ринком, держава, по-перше, намагалася недопустити масового перекачування у цю сферу чималих коштів тих підприємств, що вже припинили в умовах руйнації НЕПу свою діяльність. По – друге, запобігти надто негативних наслідків для грошового обігу країни, примусивши колишніх підприємців вкладати вільні кошти або в державні цінні папери, або ж інвестувати їх у виробничу сферу.

Вказаними причинами слід пояснити і боротьбу держави проти приватного золото-валютного ринку наприкінці 1920-х років. Тим більше, що особи, які займалися лихварськими операціями, як правило проводили і нелегальні валютні операції. При цьому слід

зазначити, що проводячи форсовану індустріалізацію, радянська держава гостро потребувала величезних фінансових ресурсів, на надходження яких із -за кордону марно було сподіватися. Основна маса ресурсів мала надійти від недержавного сектору економіки, зокрема з приватного. Золото-валютні накопичення нової буржуазії повинні були стати одним із джерел фінансування індустріалізації.

Внаслідок руйнації ринкових відносин в країні в період зламу НЕПу непмани (насамперед торговці та посередники) були змушені припиняти свою діяльність, вилучаючи з економіки великі кошти. За даними А. Звоницького, навесні 1929 року в УСРР лише з торгівлі було вилучено понад 120 млн. крб.³³ Значна частина цих коштів була кинута непманами на купівлю золото-валютних цінностей, оскільки підприємці намагалися зберегти свої накопичення від знецінення, не надто довіряючи радянській валюті. Вже навесні 1929 року непмани тезаврували у золото та іноземну валюту 18 – 20 млн. крб.³⁴ Підвищений попит на золото-валютні цінності сприяв розвитку спекулятивних тенденцій на приватному ринку. Це також було пов'язано з тим, що радянська держава, сама гостро потребуючи валюти, майже повністю перекрила надходження золота та іноземної валюти на вільний ринок. Майже повністю замерла торгівля золотовалютними цінностями на фондових відділах товарних бірж країни³⁵. У зв'язку з цим ціни на золото та валюту стрімко поповзли вгору. За два з половиною роки (з осені 1927 до весни 1930 року) вартість золотої монети царського карбування зросла в середньому в 3 – 4 рази, а по деяких населених пунктах навіть більше у 3 – 6. Різко також підскочив ринковий курс долара США. З 2 крб. 24 коп. у жовтні 1927 року він «підріс» до 3,6 – 4 крб. навесні 1929 року, і до 6 – 8,5 крб. за 1 доллар (в залежності від величини номіналу банкноти) навесні 1930 року.³⁶ Скуповуванням валюти і золота в цей час займалися і функціонуючі підприємці, наприклад, власники годинникових крамниць і т.п.³⁷

Одночасно у зв'язку із стрімким знеціненням радянського паперового карбованця, а також червінця (що було прямим наслідком непомірних бюджетних витрат держави на індустріалізацію) відбулося поступове зникнення банківських срібних монет в 1 крб. та 50 коп. з грошового обігу. Як зазначав у своєму огляді валютного ринку НКФ УСРР (лютий 1929 року) «...основною причиною цього є тезаврування [населенням – Ю. В.] випущеного в обіг банківського срібла».³⁸

Поступово справа дійшла до того, що за інформацією ДПУ УСРР (березень 1930 року) в ряді місць України населення стало відмовлятися приймати до платежу радянські червінці та карбованці. У зв'язку з цим ДПУ отримало директиву виявляти та «в корені винищувати такі дії» з боку населення³⁹. Селяни, не довіряючи радянським паперовим грошам, під час продажу продуктів вимагали срібні монети. Цьому певною мірою сприяли чутки про нібито майбутнє анулювання грошей⁴⁰.

Ситуацією, що склалася на грошовому ринку, скористалися валютники. Дефіцит розмінної срібної монети вони використовували для отримання спекулятивних прибутків. За обмін паперових грошей на срібні, валютники стягували плату в розмірі 15 коп. з карбованця.

Борючись з цим шкідливим для грошового обігу країни явищем, радянська держава звернулася до «добре перевірених часом» адміністративно-репресивних методів. По всій країні розпочалися арешти як валютників-професіоналів, так і тих громадян, що приховували срібну монету. «Масла у вогонь» додавала радянсько-партійна преса, що вимагала «суворої кари для агентів класового ворога» - приховувачів та спекулянтів срібною монетою⁴¹. За період з 1927 по 1930 роки в УСРР адміністративним репресіям було піддано 436 валютників⁴². У вересні 1930 року центральні газети України повідомили про розстріл ОДПУ чималої групи великих валютників, а також про висилання в концтабори на термін від 3 до 10 років «438 спекулянтів і приховувачів срібної монети» з України, Північного Кавказу, Поволжжя та інших регіонів СРСР⁴³. Ці заходи держави завдали нищівного удару приватному валютному ринку.

Ще одним важким ударом по приватному кредитно-грошовому ринку завдали наприкінці 1929 – 1930 рр. надзвичайні заходи по ліквідації податкової заборгованості приватнопідприємницького сектору. Конфіскаційні за своєю суттю методи стягнення податкових боргів супроводжувалися масовим вилученням т. зв. робітничими бригадами у колишніх підприємців їх золото-валютних накопичень під впливом погашення недоїмок. Під час проведення цієї кампанії, в ході якої з непоманів було стягнуто понад 6,2 млн. крб. золотом⁴⁴, було виявлено чимало осіб, що займалися як валютними, так і лихварськими операціями. Так, наприклад, за даними місцевого окрфінвідділу, у Запорізькому окрузі (січень 1930 р.) було виявлено 15 осіб, що займалися лихварством⁴⁵. Десятки осіб, що здійснювали

лихварські операції, були виявлені податківцями у Києві. Серед них громадяни: В. З. Сорочинський, Г. І. Турчин, І. О. Тичугін, брати І. С. та М. Д. Альтерман, М. Охват та багато інших⁴⁶. В Херсоні було викрито (квітень 1930 р.) громадянку Е. Б. Резенфельд, що здійснювала лихварські операції. В неї були вилучені ДПУ срібні та золоті речі, коштовне каміння та радянська валюта⁴⁷. Дещо раніше, у 1929 році у Херсоні окружний суд засудив до 3 років ув'язнення валютників Б. Г. Прокопця, І. М. Штемберга, І. Н. Біленького, що також займалися лихварством. В них було конфісковано золоті монети, облігації держпозик та велику суму в радянській валюті⁴⁸.

Останнім ударом, що фактично «доконав» приватний кредитно – грошовий ринок, була т. зв. «золота кампанія», що здійснювалася за вказівками партійного керівництва органами ДПУ, починаючи з весни 1930 року. Вона мала на меті повне вилучення золота і валюти у колишніх представників нової буржуазії та інших заможних (у минулому) верств населення. Вже за перші два весняні місяці 1930 року ДПУ УСРР було вилучено золотих речей і монет, а також інших коштовностей на суму 294,1 тис. крб.⁴⁹ Проведення «золотої кампанії» супроводжувалося елементарним порушенням норм чинного законодавства. В ході слідства до заарештованих громадян, яких нерідко тримали в переповнених камерах, застосовувалися погрози, катування, чинився психологічний тиск і т.д. з метою отримати приховану валюту⁵⁰.

Звичайно, що за таких, м'яко кажучи, дуже «нецивілізованих» умов приватний грошовий ринок існувати вже не міг. Це підтверджує інформація з міст, що надходила у центр (у тому числі й до НКФ УСРР). За повідомленням з Одеси, приватний ринок золота вже взимку 1930 року не існував. Зачинились навіть всі приватні ювелірні крамниці. Про випадковий поодинокий характер операцій з валютою йшлося в інформації окрфінвідділу з Кам'янець-Подільського (зима 1930 р.). Згідно з відомостями, що надійшли з Харкова в лютому 1930 року, тут також був відсутній приватний грошовий ринок, операції з валютними цінностями не здійснювалися⁵¹.

Таким чином, після переходу радянсько-партійного керівництва до надзвичайних методів управління наприкінці 20-х років ХХ століття в Україні відбувається процес досить швидкої ліквідації приватнопідприємницької діяльності на кредитно – грошовому ринку. Радянська держава, здійснюючи політику форсованої індустріалізації, гостро потребувала припливу величезних ресурсів, одним із джерел

надходження яких повинні були стати золото-валютні накопичення колишньої нової буржуазії. Реалізуючі за допомогою адміністративно-репресивних заходів мобілізацію необхідних коштів з приватногосподарського сектору економіки, держава не тільки припинила існування приватного кредитно -грошового ринку, але й здійснила практично повне вилучення золото -валютних ресурсів у колишніх приватних підприємців.

Примітки

- ¹ Сігал Б. В. До питання про приватний капітал на Україні: стат. – екон. Нариси. – Х., 1929; Айзенберг И. Вопросы валютного курса рубля. – М., 1958; Юровский Л. Н. Банки в России и СССР // Деньги и кредит. – 1989. - №3.
- ² Борисов С. М. Рубль: золотой, червонный, советский российский....Проблема конвертируемости. – М., 1997; Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки НЕПу.-Х.,2002.
- ³ Волосник Ю. П. Вказ. праця. – С. 178.
- ⁴ Там само.
- ⁵ Фінанси України за 1926 – 27 р. // Статистика України № 150.-Х., 1929.-С. 86.
- ⁶ Волосник Ю. П. Вказ. праця.-С. 70.
- ⁷ Сігал Б. В. Вказ праця.- С. 127.
- ⁸ СЗ СССР.-1928.-№ 11.- Ст. 94.
- ⁹ ЗУ УСРР. – 1928.-№ 16.- Ст. 97.
- ¹⁰ Там само. - №3.- Ст. 116.
- ¹¹ Офіційний бюлетень Наркомфіну УСРР.- 1928.- № 34 (130). – С. 3.
- ¹² Державний архів Харківської області (ДАХО).Ф. Р – 1179.- Оп.19.Од.зб.86.Арк.11
- ¹³ Державний архів Луганської області (ДАЛО). Ф. Р – 592.Оп.1. Од.зб.18.Арк. 101.
- ¹⁴ Червоне право.-1929.-№1.-С. 14
- ¹⁵ Волосник Ю. П. Вказ. праця.-С. 211.
- ¹⁶ ЦДАВО України. Ф. 35.Оп.3.Од.зб.7.Арк.97.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Волосник Ю. П. Вказ. праця. – С. 211.
- ¹⁹ ДАРФ.Ф. 374.Оп.14.Од.зб.869.Арк.2.
- ²⁰ ДАХО.Ф. Р – 845.Оп.3.Од.зб.2632.Арк. 46, 48; ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 14. Од.зб. 472.Арк.1.
- ²¹ ЦДАВО України. Ф. 30.Оп.2.Од.зб.5014.Арк.37.
- ²² Там само. Ф. 30.Оп.2.Од.зб.5014.Арк.1.
- ²³ ДАЛО.Ф. Р – 1283.Оп.3.Од.зб.62.Арк.14.
- ²⁴ Державний архів Херсонської області. Ф. Р – 440. Оп.4. Од.зб. 1. Арк. 20

- ²⁵ ЦДАВО України. Ф. 30. Оп.2. Од.зб. 5014. Арк.1.
- ²⁶ ДАРФ. Ф. 374. Оп.14. Од.зб.869. Арк.2.
- ²⁷ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК.- Т. 5.-М., 1984. – С. 138.
- ²⁸ Вісті ВУЦВК.-1930.-13 квіт.;23 квіт.
- ²⁹ Там само. – 17 жовт.; 13 листоп.; 24 листоп.; 2 грудня; 9 грудня; 13 грудня; 27 грудня.
- ³⁰ Волосник Ю. П. Вказ. праця.-С. 215.
- ³¹ ЦДАВО України. Ф. 539. Оп.5. Од.зб. 1295. Арк.308; Ф. 582. Оп.1. Од.зб.5068. Арк.15.
- ³² Там само.
- ³³ Звоницкий А. Свертывание частной торговли // Государство Украины.-1929.- № 5.-С. 34.
- ³⁴ Там само. – С. 38.
- ³⁵ Тупов Б. С. О фондовом рынке России // Деньги и кредит.-1994.-№2.-С. 65.
- ³⁶ Волосник Ю. П. Вказ. праця.-С. 291-292.
- ³⁷ ДАРФ. Ф. 374. Оп.14. Од.зб.869. Арк. 2.
- ³⁸ ЦДАВО України Ф. 30. Оп.2. Од.зб.5026. Арк.122.
- ³⁹ Державний архів Херсонської області. Ф. Р – 440. Оп.4. Од.зб.1. Арк.27.
- ⁴⁰ ЦДАВО України. Ф. 30. Оп.2. Од.зб.5005. Арк.26; Од.зб.5026. Арк. 122, 129.
- ⁴¹ Пролетарий.-1930.-19 авг.,23 сент.; Вісті ВУЦВК.-1930.-11 жовт.
- ⁴² Окітнюк В. Т. Державне політичне управління УСРР (1922 – 1934): історико-юридичний аналіз.-К., 2002.
- ⁴³ Пролетарий.- 1930.-20 сент.
- ⁴⁴ ЦДАВО України. Ф. 30. Оп.2. Од.зб.5141. Арк.36.
- ⁴⁵ Державний архів Запорізької області. Ф. 620. Оп.1. Од.зб.1115. Арк.115.
- ⁴⁶ Державний архів Київської області. Ф. Р-632. Оп.1. Од.зб.1102. Арк.115, 118,135.
- ⁴⁷ Державний архів Херсонської області. Ф. Р – 440. Оп.40. Од.зб.1. Арк.59.
- ⁴⁸ Там само. Ф. Р – 736. Оп.1. Од.зб.298. Арк.28.
- ⁴⁹ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп.20. Од.зб.3185. Арк.82 зв.
- ⁵⁰ Окітнюк В. Т. Вказ. праця.-С. 71.
- ⁵¹ ЦДАВО України. Ф. 337. Оп.1. Од.зб.10167. Арк. 31,32,34, 39.

Резюме

Волосник Ю. П. Ликвидация частного кредитно-денежного рынка в Украине в условиях слома НЭПа (конец 1920-х – 1930-х гг.)

Статья посвящена проблемам ликвидации частного кредитно -денежного рынка в условиях разрушения системы рыночных отношений. Проанализированы причины, формы и методы, используемые советским государством по прекращению частнопредпринимательской деятельности в различных секторах кредитно -денежного рынка. Раскрыты последствия ликвидации частного денежного рынка Украины на рубеже 1920-х – 1930-х гг.